Eduskunnan lakivaliokunnalle K2024-03 1(4)

lav@eduskunta.fi

8.2.2024

Lausuntopyyntönne: HE 82/2023 vp, kirjallinen lausunto
LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAIKSI SOTILASKURINPIDOSTA JA RIKOSTORJUNNASTA PUOLUSTUSVOIMISSA JA SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Pyydettynä lausuntona Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) lausuu seuraavaa:

Yleisiä huomioita ja nykytilan arviointia

Hallituksen esityksessä laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi ehdotetaan säädettäväksi uudistuksia sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettuun lakiin sekä eräisiin niihin liittyviin lakeihin.

Asianajajaliitto on jo ehdotusluonnoksen ollessa lausuntokierroksella pitänyt esitettyjä muutoksia sekä tarpeellisina että oikeusvarmuuden ja toimivaltuuksien selkiinnyttämisen kannalta hyväksyttävinä.

Asianajajaliitto katsoo edelleen, että lakiehdotuksessa esitettyjen muutosten avulla vahvistetaan puolustusvoimien kykyä suoriutua sille kuuluvista lakisääteisistä tehtävistä ja selkiinnytetään nykyisin voimassa olevaa oikeustilaa siten, että siinä huomioidaan mm. puolustusvoimien toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset. Asianajajaliitto puoltaa, aiempaan lausuntoonsa viitaten, lakiehdotusta.

Voimassa olevan lainsäädännön puitteissa puolustusvoimien lakisääteisiin tehtäviin kuuluu sotilasrikosten tutkiminen. Toisin sanoen tutkintaa voidaan kohdistaa vain jo havaittuun rikokseen. Poikkeuksen edellä mainittuun ovat muodostaneet Suomeen kohdistuva tiedustelu ja sotilaallisen maanpuolustuksen toiminnan vaarantavat rikokset. Ottaen huomioon edellä esitetyt muutokset toimintaympäristössä, oikeustilaa ei voida pitää nykytilanteeseen soveltuvana, vaan puolustusvoimilla tulee olla mahdollisuus myös sotilasrikosten ennalta estämiseen ja paljastamiseen.

Nykyisen lainsäädännön puitteissa osa tutkintatoimista on säädetty toteutettavaksi keskusrikospoliisin toimesta siten, ettei puolustusvoimilla itsellään ole mahdollisuutta suorittaa tutkintatoimia. Tämän voidaan katsoa laskevan viranomaistoiminnan tehokkuutta ja luovan resursointiongelmia virka-apua tarjoavien organisaatioiden ollessa velvollisia huolehtimaan myös omista tehtävistään. Menettelyn etuna on pidetty sitä, että tutkintaviranomaisen ja tutkinnan kohteen välillä ei ole sellaista yhteyttä, joka voisi haitata tutkintaa.

Säädösteknisesti voimassa oleva sääntely perustuu, kuten hallituksen esityksessäkin on todettu, pitkälti erilaisten viittaussäännösten käyttöön. Tämä on puolestaan ollut omiaan hankaloittamaan viranomaisten toimivaltuuksien selvittämistä ja toiminnan joustavuutta. Asianajajaliitto katsoo, että oikeusvarmuuden ja perustuslain mukaisen laillisuusperiaatteen kannalta esitettyjä muutoksia voidaan pitää myönteisinä.

Esitetyistä muutoksista

Yleisellä tasolla esityksen kantavana periaatteena on viranomaistoimintaa koskevan sääntelyn selkeyttäminen ja toisaalta, riittävien toimivaltuuksien takaaminen puolustusvoimille sille suunniteltujen tehtävien suorittamiseksi. Asianajajaliitto katsoo, että Hallituksen esityksessä ehdotetut uudistukset selkeyttävät monin osin viranomaistoiminnan sääntelyä ja siten omalta osaltaan edistävät laillisuusperiaatteen toteutumista.

Esityksen keskeisimpänä muutosehdotuksena voidaan pitää puolustusvoimien tehtävien laajentamista käsittämään tiettyjen rikosten ennalta estäminen ja paljastaminen. Lisäksi puolustusvoimien oikeutta salaisten pakkokeinojen käyttöön on sanottujen tehtävien suorittamiseksi esitetty laajennettavaksi huomattavasti. Uudistuksen myötä sotilasrikosten esitutkinta ja siihen liittyvät tehtävät siirtyisivät pääosin puolustusvoimille. Muutosesitystä voidaan pitää monin osin luontevana ja, kuten edellä on esitetty puolustusvoimien toimintaympäristön muutoksiin liittyen, tarkoituksenmukaisena. Nykytilaan liittyvät tutkinnan hidasteet, esteet ja jopa tarve tutkintaviranomaisen vaihtamiseen kesken tutkinnan saadaan mielekkäästi poistettua lainmuutoksen avulla.

Asianajajaliitto katsoo, että viranomaisen lakisääteisten tehtävien toteuttamisen ei tulisi merkittävässä määrin nojata toisen viranomaisten toimivaltaan tai toimivaltuuksiin. Kuitenkin voimassa olevan sääntelyn puitteissa puolustusvoimien rikostorjunnalliset toimet nojaavat voimakkaasti saatavaan virka-apuun. Yleisellä tasolla viranomaisten toimivaltuuksia tai niiden toteuttamista ei ole tarkoituksenmukaista rakentaa saatavan virka-avun varaan, vaan virka-avun pitäisi olla luonteeltaan enemmänkin tilapäistä. Tästä johtuen, luontevaa olisi, että puolustusvoimat voisi suoriutua sille suunnitelluista tehtävistä mahdollisimman pitkälle omien toimivaltuuksiensa avulla.

Esityksessä ehdotettujen uusien tehtävien osalta arvioitavaksi tulevat uusien tehtävien myötä tarvittavat uudet itsenäiset toimivaltuudet. Uusista toimivaltuuksista keskeisimmät kohdistuisivat muun muassa salaisiin tiedonhankintakeinoihin. Näihin kuuluisivat voimassa olevaan sääntelyyn perustuvien keinojen lisäksi etenkin peitetoiminta, peitetoiminta tietoverkossa sekä tietolähdetoiminta.

Voimassa olevan sääntelyn mukaisesti käytössä olisivat edelleen tukiasematietojen hankkiminen, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen. Näiden rikostorjunnallisten keinojen osalta esimerkiksi televalvonnan ja telekuuntelun lupien hankkimisesta on voimassa olevan sääntelyn puitteissa vastannut suojelupoliisi, mikä puolestaan on käytännössä johtanut ongelmiin niin, että lupien, hakua ei ole aina voitu toteuttaa operatiivisten tarpeiden edellyttämässä ajassa. Tämän on katsottu aiheuttaneen operatiivisia ongelmia. Näiden ongelmien ratkaisemiseksi itsenäinen mahdollisuus lupien hakuun vaikuttaa perustellulta sen ollessa omiaan turvaamaan puolustusvoimien kykyä vastata muuttuvan toimintaympäristön mukanaan tuomiin uhkiin.

Hallituksen esityksessä kaavailtujen puolustusvoimien uusien ja osin jo voimassa olevaan sääntelyyn perustuvien tehtävien suorittamiseksi puolustusvoimat on kokenut ongelmalliseksi sen, että sillä ei ole oikeutta peitetoimintaan. Tämä koskee esimerkiksi tietoverkkoja siten, että tietoverkkoihin ei ollut mahdollista kohdistaa tehokasta tiedonhankintaa perinteisillä tiedonhankintakeinoilla ja muuttuneesta toimintaympäristöstä johtuen, käytössä olevat toimivaltuudet eivät enää vastaa tutkittavien tekojen selvittämiseksi tarpeellisia keinoja. Puolustusvoimien rikostorjuntakyvyn ajantasaistamiseksi puolustusvoimille esitetään oikeutta peitetoimintaan.

Peitetoiminnan lisäksi puolustusvoimille esitetään oikeutta tietolähdetoimintaan. Koska tietolähteiden käyttö saattaa olla keskeisessä asemassa esimerkiksi vakoilurikosten estämiseksi ja paljastamiseksi, esitettyä voi pitää luontevana. Tätä puoltaa myös se, että lähtökohtaisesti tietolähteiden käsittely pitäisi rajata vain sen viranomaisen, jonka toimintaan tietolähteen käyttö liittyy. Tämä huomioiden se, että puolustusvoimat joutuisi tietolähdetoiminnassaan turvautumaan toisiin viranomaisiin vaikuttaa epätarkoituksenmukaiselta ja puolustusvoimien tutkintavaltuuksien laventaminen kattamaan myös tietolähdetoiminnan vaikuttaa luontevalta.

Edellä esimerkinomaisesti tarkasteltujen rikostorjunnallisten keinojen käyttämisen osalta, niihin sovellettaisiin lähtökohtaisesti esitutkintalain säännöksiä. Sama pätee pakkokeinoihin, niiden käyttämisen lähtökohtana on pakkokeinolakiin sisältyvä sääntely. Esitutkinta- ja pakkokeinolakien ollessa laajalti sovellettuja, säädösteknisesti ratkaisua voidaan pitää puollettavana.

Esityksessä ehdotetaan myös sääntelyn laajentamista sikäli, että puolustusvoimat voisi, tietyissä olosuhteissa, käyttää rikostorjunnallisten tehtävien toteuttamiseen reserviläisiä. Esityksessä asiasta on säädetty kahdella tavalla. Ensinnäkin esityksen mukaan tutkinnanjohtajana voisi toimia ja pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivaltuuksia voisi käyttää asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa oleva reserviläinen, joka on virkatehtävässään pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkinnanjohtajana voi jo nykyisen lain puitteissa toimia reserviläinen, joka on määrätty toimimaan perusyksikön päällikkönä tai tämän suoranaisena esimiehenä. Käytännössä ehdotus mahdollistaisi poliisipäällystön tutkinnon suorittaneiden henkilöiden aiempaa tehokkaamman käytön heidän toimiessaan puolustusvoimien puitteissa.

Asianajajaliitto kiinnittää valiokunnan huomion siihen seikkaan, että joukko-osastoissa ja -yksiköissä voi asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa toimia useita, oikeustieteellisen loppututkinnon suorittaneita asevelvollisia lakimieskokelaan tehtävissä. Lisäksi oikeustieteellisen loppututkinnon suorittaneita, jotka ovat tällä hetkellä reservissä, voisi mahdollisesti kouluttaa sotilaslakimieheksi tai operaatiolakimieheksi tämäntyyppisiin tehtäviin. Sanottujen henkilöiden mahdollisuutta toimia tutkinnanjohtajana ja pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä tulisi arvioida samoin periaattein kuin edellä nimettyjen toimijoiden.

Edellisen lisäksi, sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten ennalta estämisessä ja paljastamisessa myös muun kuin oikeustieteellisen koulutuksen saanut reserviläinen voisi avustaa viranomaista erikseen luetelluissa toimivaltuuksissa tai käyttää niitä erikseen säädetyissä tapauksissa. Esityksessä ehdotetut toimivaltuudet mahdollistaisivat esimerkiksi tietoteknisen asiantuntemuksen hankkimisen reserviläisillä olevan osaamisen kautta.

Esityksessä käsitellään myös varsinaiseen sotilaskurinpitoon, sen sääntelyyn ja mahdollisiin uudistustarpeisiin liittyviä seikkoja. Näiden muutosten osalta todetaan, että lakia sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimista on pääosin muutettu vuonna 2014 ja esitettyjä muutoksia on pidettävä lähinnä teknisinä. Asianajajaliitolla ei ole huomautettavaa esitettyihin muutoksiin.

Kokoavia huomioita

Asianajajaliiton käsityksen mukaan hallituksen esityksessä käsitellyt uudistusehdotukset vaikuttavat tarkoituksenmukaisilta puolustusvoimien tehtävät ja erityisesti muuttuva toimintaympäristö huomioiden. Tämän lisäksi, esitetyt uudistukset olisivat omiaan lisäämään oikeusvarmuutta ja laillisuusperiaatteen toteutumista viranomaistoiminnassa. Asianajajaliitto katsoo, että esityksessä on huomioitu riittävällä tavalla myös toimivaltuuksien laajentamiseen liittyvät oikeusturvanäkökohdat ja toiminnan valvonta.

Helsingissä, 8. päivänä helmikuuta 2024

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO



Niko Jakobsson
Suomen Asianajajaliiton pääsihteeri

LAATI

Asianajaja Pekka Ylikoski, Vantaa